

DOMSTOLENS DOM (tredje avdelningen)
den 22 september 2005 *

I mål C-221/03,

angående en talan om fördragsbrott enligt artikel 226 EG, som väckts den 22 maj 2003,

Europeiska gemenskapernas kommission, företrädd av G. Valero Jordana, i egenskap av ombud, biträdd av M. van der Woude och T. Chellingsworth, avocats, med delgivningsadress i Luxemburg,

sökande,

mot

Konungariket Belgien, inledningsvis företrädd av A. Snoecx, därefter av E. Dominkovits, båda i egenskap av ombud,

svarande,

* Rättegångspråk: franska.

meddelar

DOMSTOLEN (tredje avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden A. Rosas samt domarna A. Borg Barthet, S. von Bahr, J. Malenovský och A. Ó Caoimh (referent),

generaladvokat: L.A. Geelhoed,
justitiesekreterare: R. Grass,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 12 januari 2005,

och efter att den 3 mars 2005 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Europeiska gemenskapernas kommission har yrkat att domstolen skall fastställa att Konungariket Belgien har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt rådets direktiv 91/676/EEG av den 12 december 1991 om skydd mot att vatten förorenas av nitrater från jordbruket (EGT L 375, s. 1; svensk specialutgåva, område 15, volym 10, s. 192) (nedan kallat direktivet) genom att inte vidta nödvändiga åtgärder för att på

ett fullständigt och tillfredsställande sätt genomföra artiklarna 3.1, 3.2, 4, 5 och 10 i direktivet för regionen Flandern och artiklarna 3.1, 3.2 och 5 i detta direktiv för regionen Vallonien.

Tillämpliga bestämmelser

De gemenskapsrättsliga bestämmelserna

- 2 Direktivet har enligt artikel 1 till syfte att minska vattenförorening som orsakas eller framkallas av nitrater som härrör från jordbruket och att förhindra ytterligare sådan förorening.
- 3 I artikel 2 j i direktivet uppges följande:

”I detta direktiv används följande beteckningar med den betydelse som här anges:

...

- j) Förorening: direkta eller indirekta utsläpp av kväveföreningar från jordbruket till vattenmiljön, vilka kan medföra risker för människors hälsa, skada levande resurser och akvatiska ekosystem, begränsa rekreativsmöjligheter eller störa annat berättigat nyttjande av vattnet.”

4 I artikel 3.1, 3.2, 3.4 och 3.5 stadgas följande:

"1. Medlemsstaterna skall i enlighet med kriterierna i bilaga 1 förteckna de vatten som är förorenade eller som kan förorenas om åtgärder i enlighet med artikel 5 inte vidtas.

2. Inom en tvåårsperiod efter dagen för anmälan av detta direktiv skall medlemsstater som känsliga områden ange alla kända områden inom deras territorier från vilka avrinning sker till de vattenområden som förtecknats enligt punkt 1 och som bidrar till förorening. De skall underrätta kommissionen om dessa områden inom 6 månader.

...

4. Medlemsstaterna skall vid behov och minst vart fjärde år se över de känsliga områden som angetts och göra nödvändiga ändringar och tillägg, för att ta hänsyn till förändringar och omständigheter som tidigare inte kunnat förutses. De skall underrätta kommissionen om eventuella ändringar eller tillägg inom sex månader.

5. Medlemsstaterna behöver inte ange särskilda, känsliga områden, om de för hela sitt nationella territorium upprättar och tillämpar åtgärdsprogram enligt artikel 5 vilka överensstämmer med detta direktiv."

5 Enligt artikel 4.1 a i direktivet skall medlemsstaterna, i syfte att för alla vatten åstadkomma en allmän skyddsnivå mot föroreningar, inom två år efter dagen för anmälan av direktivet utarbeta riktlinjer för god jordbrukssed som kan tillämpas av jordbrukare på frivillig basis och som åtminstone omfattar de punkter som anges i bilaga 2 avsnitt A i detta direktiv.

6 I artikel 5 i direktivet stadgas följande:

”1. Inom två år efter det att områden första gången angavs enligt artikel 3.2, eller inom ett år från varje ytterligare angivande enligt artikel 3.4, skall medlemsstaterna för att uppnå de syften som anges i artikel 1 upprätta åtgärdsprogram som avser de angivna känsliga områdena.

...

3. I åtgärdsprogrammen skall hänsyn tas till

a) tillgängliga vetenskapliga och tekniska data, främst om tillförseln av kväve från jordbruksverksamhet och från andra källor,

b) miljöförhållandena i de berörda områdena i medlemsstaten i fråga.

4. Åtgärdsprogrammen skall genomföras inom fyra år från det att de upprättades och skall omfatta följande obligatoriska åtgärder:

- a) åtgärderna i bilaga 3,
- b) de åtgärder som medlemsstaterna har angett i sina riktlinjer för god jordbruksred enligt artikel 4, utom när detta är överflödigt på grund av åtgärderna i bilaga 3.

5. Inom ramen för åtgärdsprogrammen skall medlemsstaterna dessutom vidta sådana ytterligare eller skärpta åtgärder som de bedömer vara nödvändiga om det inledningsvis eller på grund av erfarenheterna vid genomförandet av åtgärdsprogrammen visar sig att de åtgärder som avses i punkt 4 inte är tillräckliga för att uppnå de syften som anges i artikel 1. Medlemsstaterna skall vid valet av åtgärder ta hänsyn till om åtgärderna är effektiva och lönsamma i förhållande till andra tänkbara förebyggande åtgärder.

...”

7 Artikel 10 i direktivet har följande lydelse:

”1. Medlemsstaterna skall för en period av fyra år efter anmälan av detta direktiv samt för varje följande fyraårsperiod lämna en rapport till kommissionen med uppgifter enligt bilaga 5.

2. En rapport enligt denna artikel skall lämnas till kommissionen senast sex månader efter utgången av den period som rapporten avser.”

- 8 I bilaga 1 till direktivet, angående kriterier för förteckning av vattenområden enligt direktivets artikel 3.1, stadgas följande i punkt A:

”Vattenområden som avses i artikel 3.1 skall förtecknas med ledning av bl.a.

- 1) om sött ytvatten som används eller skall användas för utvinning av dricksvatten har eller, om åtgärder enligt artikel 5 inte vidtas, kan ha en högre nitrathalt än den som fastställts i enlighet med direktiv 75/440/EEG,
- 2) om grundvattnets nitrathalt överstiger 50 mg/l eller kan komma att göra det om åtgärder i enlighet med artikel 5 inte vidtas,
- 3) om naturliga sötvattensjöar, andra sötvattensamlingar, flodmynningar, kustvatten och havsvatten är eutrofierade eller kan bli det om inte åtgärder i enlighet med artikel 5 vidtas.

- 9 I punkt A i bilaga 2 till direktivet, med rubriken "Riktlinjer för god jordbrukssed", stadgas följande:

"Riktlinjer för god jordbrukssed med målsättningen att minska nitratförorening och att ta hänsyn till förhållanden i olika delar av gemenskapen bör omfatta följande punkter i relevanta delar:

- 1) Tidsperioder när det inte är lämpligt att tillföra jorden gödselmedel.
- 2) Tillförsel av gödselmedel på starkt sluttande mark.
- 3) Villkoren för tillförsel av gödselmedel på vattenmättad, översvämmad, frusen eller snötäckt mark.
- 4) Villkoren för att tillföra gödselmedel i närheten av vattendrag.

..."

10 Bilaga 3 i direktivet, med rubriken "Åtgärder som skall ingå i åtgärdsprogram enligt artikel 5.4 a", har följande lydelse:

"1. Åtgärderna skall omfatta regler om

- 1) tidsperioder när spridning på mark av vissa typer av gödselmedel är förbjuden,

- 2) stallgödselbehållarnas lagringskapacitet, vilken skall överstiga den som erfordras för lagring under den längsta period som det i ett känsligt område är förbjudet att sprida gödselmedel, utom i fall då det kan visas för den behöriga myndigheten att den mängd gödsel som överstiger lagringskapaciteten kan bortskaffas på ett sådant sätt att miljön inte kommer till skada,

- 3) att begränsa spridning på mark av gödselmedel enligt god jordbrukssed och med beaktande av det känsliga områdets egenskaper, särskilt i fråga om
 - a) markbeskaffenhet, jordtyp och lutning,

 - b) klimatförhållanden, nederbörd och bevattning,

c) markanvändning och jordbruksmetoder, inbegripet växtföljd,

och med utgångspunkt från en balans mellan

i) grödans beräknade kvävebehov,

och

ii) kvävetillförseln till grödorna från jorden och från gödselmedel motsvarande

— den mängd kväve som finns i jorden vid den tidpunkt då grödans kvävebehov ökar väsentligt (återstående mängder vid slutet av vintern),

— det kväve som tillförs via nettomineraliseringen av jordens förråd av organiskt kväve,

— tillförsel av kväveföreningar via stallgödsel,

— tillförsel av kväveföreningar via handelsgödsel och annat gödselmedel.

2. Dessa åtgärder skall säkerställa att den mängd stallgödsel som för varje gård eller djurbesättning årligen sprids på marken, inbegripet det som djuren själva tillför, inte överskrider en viss mängd per hektar.

Den fastställda mängden per hektar skall vara den mängd gödsel som innehåller 170 kg N. Dock får medlemsstaterna

- a) under det första fyraåriga åtgärdsprogrammet tillåta en mängd gödsel som innehåller högst 210 kg N,
- b) under och efter det första fyraåriga åtgärdsprogrammet fastställa andra mängder än de ovan angivna. Dessa mängder skall fastställas på ett sådant sätt att det inte inverkar på möjligheten att uppnå de syften som anges i artikel 1 och skall bestämmas med utgångspunkt från objektiva kriterier, exempelvis

— lång vegetationsperiod,

— grödor med stor kväveupptagningsförmåga,

— högt nederbördsöverskott i det känsliga området,

— jordar med exceptionellt stor denitrifikationskapacitet.

Om en medlemsstat tillåter en annan mängd enligt b, skall den underrätta kommissionen, som skall granska om åtgärde[n] är berättigad enligt det förfarande som anges i artikel 9.

...”

11 I bilaga 5 till direktivet, med rubriken ”Uppgifter som skall ingå i rapporter enligt artikel 10”, räknas dessa uppgifter upp enligt följande:

”1. En redogörelse för de förebyggande åtgärder som vidtagits i enlighet med artikel 4.

2. En karta som visar följande:

a) Vattenområden som förtecknats i enlighet med artikel 3.1 och bilaga 1, med uppgift för varje område om vilka kriterier i bilaga 1 som är tillämpliga.

b) De känsliga områdenas belägenhet, med uppgift om redan angivna områden och vilka som tillkommit sedan föregående rapport.

3. En sammanfattning av resultaten från övervakningen enligt artikel 6, med en redogörelse för de överväganden i fråga om varje område som lett till att området angetts som känsligt eller till ändringar eller tillägg i förteckningen över sådana områden.

4. En sammanfattning av de åtgärdsprocesser som utarbetats i enlighet med artikel 5, och då särskilt

a) de åtgärder som krävs enligt artikel 5.4 a och b,

b) de uppgifter som krävs enligt bilaga 3.4,

c) de ytterligare eller skärpta åtgärder som vidtagits i enlighet med artikel 5.5,

d) en sammanfattning av resultaten av de övervakningsprogram som genomförts enligt artikel 5.6,

- e) medlemsstaternas bedömning av när de vattenområden som har förtecknats enligt artikel 3.1 kan förväntas uppfylla målsättningarna i åtgärdsprogrammet, med uppgift om vilken grad av osäkerhet som gäller för dessa bedömningar.”

- 12 Enligt artikel 12.1 i direktivet skulle medlemsstaterna sätta i kraft de lagar och andra författningar som var nödvändiga för att följa detta direktiv inom två år efter dagen för anmälan och genast underrätta kommissionen om detta.
- 13 Det framgår av en fotnot till nämnda artikel 12.1 att direktivet anmäldes till medlemsstaterna den 19 december 1991.

Den nationella lagstiftningen

- 14 Genomförandet av direktivet faller under behörigheten för de olika regionerna i Konungariket Belgien samt, vad beträffar kustvatten och havsvatten, de belgiska federala myndigheterna.

Regionen Flandern

- 15 Den grundläggande texten i den flamländska lagstiftningen när det gäller genomförandet av direktivet är dekretet av den 23 januari 1991 om skydd mot att miljön förorenas av gödselmedel (*Moniteur belge* av den 28 februari 1991), i dess lydelse

enligt dekretet av den 11 maj 1999 om ändring av dekretet av den 23 januari 1991 om skydd mot att miljön förorenas av gödselmedel och ändring av dekretet av den 28 juni 1985 om miljö tillstånd (*Moniteur belge* av den 20 augusti 1999, s. 30 995) (nedan kallat gödselmedelsdekretet).

¹⁶ I artiklarna 15–15 quater i gödselmedelsdekretet stadgas de kriterier enligt vilka regionen Flandern avgränsar de känsliga områdena i den mening som avses i den flamländska lagstiftningen. Härvid görs en åtskillnad mellan fyra kategorier, nämligen

— områden som är känsliga beträffande vattenkvaliteten (artikel 15.2–15.7 i gödselmedelsdekretet),

— känsliga områden med ekologiskt värdefull jordbruksmark (artikel 15 bis i gödselmedelsdekretet),

— känsliga naturområden (artikel 15 ter i gödselmedelsdekretet), och

— fosfatmättade områden (artikel 15 quater 2 i gödselmedelsdekretet).

¹⁷ Det framgår av den belgiska regeringens duplik att endast de områden som är känsliga beträffande vattenkvaliteten har angetts i enlighet med direktivet, vilket inte har bestritts vid förhandlingen

18 I artikel 15.2 och 15.4 i gödselmedelsdekretet stadgas att den flamländska regeringen skall ange de områden som är känsliga beträffande vattenkvaliteten och därvid grunda sig på ett antal kriterier hämtade från bilaga 1 till direktivet.

19 I artikel 15.6 i nämnda dekret slås fast att "enligt [artikel 15.2–15.5 i gödselmedelsdirektivet] anges följande områden som känsliga beträffande vattenkvaliteten", varefter tre kategorier av känsliga områden räknas upp, nämligen följande:

— Vattenutvinningsområden och skyddsområden av typerna I, II och III för grundvatten, avgränsade enligt dekretet av den 24 januari 1984 om åtgärder rörande hanteringen av grundvatten.

— Underjordiska bäcken med ytvatten avsedda för produktion av dricksvatten, avgränsade enligt lagen av den 26 mars 1971 om skydd för ytvatten mot förorening.

— Områden med jordar som är känsliga för nitrat, där skärpta normer är nödvändiga enligt vad som har bestämts av den flamländska regeringen, avgränsade enligt dekretet av den 24 januari 1984.

20 Det konkreta angivandet av områden som är känsliga beträffande vattenkvaliteten upprepas i artiklarna 2, 6, 9 och 10 i den flamländska regeringens förordning av den 31 mars 2000 om begränsningar rörande sådana områden som avses i artiklarna 13, 15, 15 bis, 15 quater, 15 quinquies och 17 i dekretet av den 23 januari 1991 om skydd

mot att miljön förorenas av gödselmedel (*Moniteur belge* av den 26 april 2000, s. 13 199), liksom i den lagstiftning som förordningen hänvisar till. Enligt artikel 20 i nämnda förordning träder den ”i kraft den 1 januari 2000”.

- 21 Ytterligare områden som är känsliga beträffande vattenkvaliteten har angetts i den flamländska regeringens förordning av den 14 juni 2002, som syftade till att undersöka, se över och komplettera de områden som är känsliga beträffande vattenkvaliteten som avses i artikel 15.3–15.5 i dekretet av den 23 januari 1991 om skydd mot att miljön förorenas av gödselmedel (*Moniteur belge* av den 17 juli 2002, s. 32 340).
- 22 Artikel 17 i gödselmedelsdekretet innehåller bestämmelser om villkoren för spridning på mark av gödselmedel. I artikel 17.1, 17.2 och 17.7 i dekretet stadgas under vilka tidsperioder som spridning av vissa typer av gödselmedel på jordbruksmark är förbjuden. Hela texten i artikel 17 i gödselmedelsdekretet infördes genom artikel 23 i dekretet av den 11 maj 1999.
- 23 De flamländska normerna för stallgödselbehållares lagringskapacitet har uppställts i artikel 5.9.2.3.1 i förordningen av den 1 juni 1995 med allmänna och sektoriella bestämmelser om miljövård, kallad Vlarem II (*Moniteur belge* av den 31 juli 1995) (nedan kallad Vlarem II). Vlarem II har ändrats ett antal gånger, bland annat genom förordningen av den 19 september 2003 om ändring av den flamländska regeringens förordning av den 6 februari 1991 om fastställande av de flamländska bestämmelserna om miljötillstånd och ändring av den flamländska regeringens förordning av den 1 juni 1995 med allmänna och sektoriella bestämmelser om miljövård (*Moniteur belge* av den 10 oktober 2003, s. 49 393).

Regionen Vallonien

- 24 I artikel 3 i den vallonska regeringens förordning av den 5 maj 1994 om skydd mot att vatten förorenas av nitrater från jordbruket (*Moniteur belge* av den 28 juni 1994) stadgas att den behöriga ministern för regionen Vallonien skall ange känsliga områden inom regionen utifrån de kriterier som ställs upp i artikel 4 i denna förordning. Dessa kriterier har hämtats från bilaga 1 till direktivet.
- 25 Enligt artikel 6 i förordningen av den 5 maj 1994 skall denna minister senast den 19 december 1995 upprätta åtgärdsprogram för de känsliga områdena. Dessa program har bindande verkan.
- 26 I artiklarna 6 och 7 i förordningen av den 5 maj 1994 uppges vilka åtgärder som skall förekomma i åtgärdsprogrammen.
- 27 Enligt artikel 3 i var och en av de två ministerförordningarna av den 28 juni 1994, vari områdena Sables Bruxelliens respektive Crétacé de Hesbaye angetts som känsliga områden (*Moniteur belge* av den 31 december 1994 och av den 4 januari 1995) skall myndigheterna utarbeta ett åtgärdsprogram för ett angivet känsligt område senast den 19 december 1995, då programmet får bindande verkan. I bestämmelsen återges bland annat åtgärderna i det åtgärdsprogram som avses i artiklarna 6 och 7 i förordningen av den 5 maj 1994.
- 28 Genom den vallonska regeringens förordning av den 10 oktober 2002 om hållbar hantering av kväve i jordbruket (*Moniteur belge* av den 29 november 2002, s. 54 075) har det inrättats ett åtgärdsprogram för de känsliga områden som angetts i regionen Vallonien.

Bakgrund och administrativt förfarande

- 29 Förevarande talan rör två överträdelseförfaranden avseende införlivandet av direktivet med belgisk rätt, med ärendenummer 94/2239 och 97/4750.
- 30 Inom ramen för överträdelseförfarande 94/2239 sände kommissionen en formell underrättelse daterad den 18 maj 1995 till Konungariket Belgien samt en kompletterande formell underrättelse daterad den 28 oktober 1997. Efter att ha bedömt de svar som lämnades avgav kommissionen den 23 november 1998 ett motiverat yttrande och uppmanade medlemsstaten i fråga att vidta nödvändiga åtgärder för att efterkomma yttrandet inom två månader från delgivningen av yttrandet. I det motiverade yttrandet angav kommissionen att Konungariket Belgien inte hade vidtagit nödvändiga åtgärder för att genomföra artiklarna 3.2, 4–6 och 12 i direktivet. Vad gäller artiklarna 3.2, 5 (angående regionen Flandern och huvudstadsregionen Bryssel) och 6 i direktivet hänvisade kommissionen till överträdelseförfarande 97/4750.
- 31 Inom ramen för överträdelseförfarande 97/4750 sände kommissionen en formell underrättelse av den 28 oktober 1998 till Konungariket Belgien och gick där närmare in på ett antal anmärkningar liknande dem som framförts inom ramen för förfarande 94/2239. I denna underrättelse angav kommissionen att Konungariket Belgien inte hade vidtagit nödvändiga åtgärder för att genomföra artiklarna 3, 5, 6, 10 och 12 i direktivet. De belgiska myndigheterna har i diverse skrivelser svarat på denna formella underrättelse, beträffande såväl regionen Flandern som regionen Vallonien och huvudstadsregionen Bryssel. Den 9 november 1999 avgav kommissionen ett motiverat yttrande där den hävdade att artiklarna 3, 5, 6, 10 och 12 i direktivet hade åsidosatts och uppmanade Konungariket Belgien att vidta nödvändiga åtgärder för att efterkomma yttrandet inom två månader från delgivningen av detta.

- 32 Det framgår av kommissionens ansökan att den belgiska regeringen genom skrivelse av den 23 december 1999 begärde en månads uppskov med att besvara det motiverade yttrandet av den 9 november 1999. Kommissionen har vid förhandlingen bekräftat att den inte beviljat något sådant uppskov.
- 33 Eftersom kommissionen inte var tillfreds med de belgiska myndigheternas svar på de motiverade yttrandena angående regionerna Flandern och Vallonien, beslutade den att väcka förevarande talan.

Huruvida talan kan tas upp till sakprövning

- 34 Det skall inledningsvis erinras om att domstolen enligt artikel 92.2 i rättegångsreglerna när som helst på eget initiativ kan pröva om talan skall avvisas till följd av att det föreligger ett rättegångshinder som inte kan avhjälpas (dom av den 10 maj 2001 i mål C-152/98, kommissionen mot Nederländerna, REG 2001, s. I-3463, punkt 22).
- 35 Kommissionen har i sin ansökan uppgett att den har beaktat bestämmelser som införts efter att tidsfristerna i de två överträdelseförfaranden som förevarande talan avser hade löpt ut. Syftet med detta är att domstolen skall kunna konstatera att de problem som har påpekats fortfarande är relevanta. Såsom kommissionen har bekräftat vid förhandlingen, rör flera av de argument som den anfört i sin ansökan lagstiftning som tillkommit efter att fristerna i de motiverade yttrandena hade löpt ut.

- 36 Enligt fast rättspraxis är syftet med det administrativa förfarandet att ge den berörda medlemsstaten möjlighet att dels fullgöra sina skyldigheter enligt gemenskapsrätten, dels göra invändningar mot anmärkningar framställda av kommissionen (domen i det ovannämnda målet kommissionen mot Nederländerna, punkt 23).
- 37 Det framgår även av fast rättspraxis att ett korrekt genomförande av det administrativa förfarandet är nödvändigt enligt EG-fördraget, inte bara som en garanti för skyddet av den berörda medlemsstatens rättigheter, utan också för att säkerställa att ett eventuellt domstolsförfarande får ett klart avgränsat tvisteföremål. Det är nämligen bara med utgångspunkt i ett korrekt genomfört administrativt förfarande som det kontradiktoriska förfarandet inför domstolen ger denna möjlighet att avgöra om medlemsstaten faktiskt har underlåtit att uppfylla exakt de skyldigheter som kommissionen påstår att staten har åsidosatt (se bland annat dom av den 9 november 1999 i mål C-365/97, kommissionen mot Italien, REG 1999, s. I-7773, punkt 35, och av den 10 april 2003 i mål C-392/99, kommissionen mot Portugal, REG 2003, s. I-3373, punkt 133).
- 38 Föremålet för en talan som har väckts med stöd av artikel 226 EG avgränsas följaktligen genom det administrativa förfarande som avses i denna bestämmelse. Ansökan kan således inte grundas på andra anmärkningar än dem som anges under det administrativa förfarandet (se, för ett liknande resonemang, dom av den 11 juli 1984 i mål 51/83, kommissionen mot Italien, REG 1984, s. 2793, punkt 4, och domen i det ovannämnda målet kommissionen mot Nederländerna, punkt 23).
- 39 Detta krav sträcker sig emellertid inte så långt att det i samtliga fall är nödvändigt att de nationella bestämmelser som nämns i det motiverade yttrandet fullständigt överensstämmer med dem som förekommer i ansökan. När lagstiftningen ändras mellan dessa två skeden i förfarandet är det tillräckligt att det system som införts genom den under det administrativa förfarandet omstridda lagstiftningen bibehålls i sin helhet genom de nya bestämmelser som medlemsstaten utfärdar efter det motiverade yttrandet och som sedermera utgör föremålet för talan (se dom av den 1 december 1965 i mål 45/64, kommissionen mot Italien, REG 1965, s. 1057, av den 5 juli 1990 i mål C-42/89, kommissionen mot Belgien, REG 1990, s. I-2821, av den 17 november 1992 i mål C-105/91, kommissionen mot Grekland, REG 1992, s. I-5871, punkt 13, och av den 10 september 1996 i mål C-11/95, kommissionen mot Belgien, REG 1996, s. I-4115, punkt 74).

- 40 Domstolen har likaså funnit att en talan kan tas upp till sakprövning när den avser nya nationella bestämmelser om undantag i det system som är föremål för det motiverade yttrandet och som således delvis avhjälper det påstådda fördragsbrottet. Att inte ta upp talan till sakprövning i ett sådant fall skulle kunna göra det möjligt för en medlemsstat att förhindra ett fördragsbrottsförfarande genom att genomföra vissa smärre lagändringar varje gång medlemsstaten delges ett motiverat yttrande samtidigt som den i övrigt upprätthåller de kritiserade bestämmelserna (se dom av den 1 februari 2005 i mål C-203/03, kommissionen mot Österrike, REG 2005, s. I-935, punkt 30).
- 41 Så vore däremot inte fallet med nya anmärkningar utöver dem som tagits upp i det motiverade yttrandet, vilka riktas mot nationella åtgärder som vidtagits efter det motiverade yttrandet i syfte att avhjälpa de anmärkningar som framförts däri.
- 42 Under dessa omständigheter och med beaktande av ovannämnda rättspraxis är det lämpligt att bedöma möjligheten att ta upp varje respektive anmärkning i ansökan till sakprövning genom att fastställa i vilken mån den kan beaktas av domstolen.

Prövning i sak

- 43 Kommissionen har till stöd för sin talan i huvudsak framhållit fyra anmärkningar avseende åsidosättande av artiklarna 3.1, 3.2, 4, 5 och 10 i direktivet. Dessa anmärkningar är närmare bestämt
- att de vatten som är förorenade eller kan förorenas inte har förtecknats (artikel 3.1 i direktivet jämförd med bilaga 1 till detta) och att de känsliga områdena har angetts på ett oriktigt och ofullständigt sätt (artikel 3.2 i direktivet jämförd med bilaga 1 till detta),

- att det förekommer luckor i de flamländska riktlinjerna för god jordbruksed (artikel 4 i direktivet jämförd med bilaga 2 till detta),

- att det förekommer luckor i regionen Flanderns och regionen Valloniens åtgärdsprogram (artikel 5 i direktivet jämförd med bilaga 3 till detta), och

- att den rapport som regionen Flandern lämnat till kommissionen är ofullständig (artikel 10 i direktivet jämförd med bilaga 5 till detta).

Åsidosättande av artikel 3 i direktivet jämförd med bilaga 1 till detta

Parternas argument

— Regionen Flandern

- ⁴⁴ Kommissionen har klandrat Konungariket Belgien för att inte enligt artikel 3.1 i direktivet ha förtecknat de vatten som är förorenade eller kan förorenas om de åtgärder som föreskrivs i artikel 5 i direktivet inte vidtas.

- 45 Enligt kommissionen skall dessa vatten förtecknas och de känsliga områdena i den mening som avses i artikel 3.1 och 3.2 i direktivet anges i enlighet med det förfarande som föreskrivs i denna artikel. Detta skall ske i två obligatoriska steg. Först skall medlemsstaterna förteckna vilka vatten som är förorenade eller kan förorenas för att därefter, på grundval av vilka vatten som förtecknats på detta sätt, ange de känsliga områdena. Regionen Flandern har utelämnat det första steget enligt artikel 3.1 i direktivet och gått direkt vidare till angivandet av känsliga områden.
- 46 Kommissionen har vidare hävdad att artikel 15.4 i gödselmedelsdekretet endast ger de flamländska myndigheterna behörighet att förteckna vilka vatten som är förorenade eller kan förorenas samt ange de känsliga områdena. Ett sådant stadgande om behörighet är inte tillräckligt för att införliva och genomföra direktivet. De känsliga områdena i regionen Flandern angavs i praktiken för första gången först genom förordningen av den 31 mars 2000.
- 47 Kommissionen har tillagt att även om regionen Flandern angett flera känsliga områden i förordningen av den 31 mars 2000, har detta inte skett i enlighet med artikel 3.2 i direktivet. För det första har det förfarande som föreskrivs i denna artikel inte respekterats, för det andra har de kriterier som stadgas i samma artikel inte fullt ut beaktats, vilket får till följd att de känsliga områden som angetts i regionen Flandern omfattar en klart otillräcklig yta.
- 48 Kommissionen har för övrigt gjort gällande att den inte underrättats om förordningen av den 14 juni 2002, som har påståtts ha angett de kompletterande känsliga områdena.

49 Slutligen har angivandet av de känsliga områdena enligt denna förordning inte skett i enlighet med förfarandet eller kriterierna i artikel 3 i direktivet jämförd med bilaga 1 till detta. De vatten som för förordningens syften har identifierats såsom förorenade eller i riskzonen för detta tycks inte ha förtecknats i enlighet med artikel 3.1 i direktivet, vilket får till följd att angivandet av de känsliga områden som förekommer i nämnda förordning har skett på grundval av en oriktig och ofullständig förteckning av de berörda vattnen.

50 Den belgiska regeringen har inte bestritt att regionen Flandern inte har förtecknat vilka vatten som är förorenade eller som kan förorenas inom den tidsfrist som ställts upp i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999. Regeringen har dock hävdat att de vatten i regionen Flandern som är förorenade eller kan förorenas har förtecknats efter att förordningen av den 14 juni 2002 antogs. Den har medgett att denna region har angett känsliga områden i denna förordning utan att först uttryckligen ha förtecknat vilka vatten som är förorenade eller som kan förorenas men har försvarat denna metod med att de två stegen i artikel 3 i direktivet utgör en helhet.

51 Regeringen har för övrigt inte bestritt att fram till dess att förordningen av den 14 juni 2002 antogs hade endast de områden som är avsedda för vattenutvinning eller kan komma att bli det angetts som områden som är känsliga beträffande vattenkvaliteten. Den har dock hävdat att det mål som avses i artikel 1 i direktivet har uppnåtts, med tanke på att en rad stränga åtgärder har vidtagits för områden med "ekologiskt värdefull jordbruksmark", på känsliga "naturområden" och på fosfatmättade områden.

— Regionen Vallonien

- 52 Kommissionen har gjort gällande att förteckningen av vilka vatten som är förorenade eller kan förorenas och angivandet av de känsliga områdena bara omfattar en del av regionen Vallonien och att dessa åtgärder har vidtagits för sent.
- 53 Kommissionen har därvid hänvisat till den rapport av den 20 september 1996 som den mottagit enligt artikel 10 i direktivet. Där framgår att när rapporten upprättades var Herve, Comines-Warnetons kommun samt Condroz fortfarande föremål för studier. Dessa områden borde enligt kommissionen ha angetts som känsliga områden senast den 20 december 1993. Den 19 mars 2002 angavs Comines-Warnetons kommun och Sud namurois (en del av Condroz) som känsliga områden. Den västra delen av Sud namurois, området "mellan Samber och Maas", har dock endast delvis angetts som känsligt område, trots att det framgår av en studie från Environmental Resources Management från februari 2000, "Verification of vulnerable zones identified under the nitrate directive and sensitive areas identified under the urban waste water treatment directive" (nedan kallad ERM-studien), genomförd av kommissionen, att nitrathalten är lika hög där som i den östra delen. Vidare hade Herve fortfarande inte vid tiden för ansökan angetts som känsligt område.
- 54 Slutligen har kommissionen tillagt att inte en tillräckligt stor del av Crétacé de Hesbaye har angetts som känsligt område. Även den västra delen borde enligt ERM-studien ha omfattats.

- 55 Kommissionen har likaså hävdad att de vallonska myndigheterna i strid med artikel 3 i direktivet har underlåtit att ta hänsyn till eutrofieringen av kustvattnen och havsvattnen vid förteckningen av vilka vatten som är förorenade eller kan förorenas och vid angivandet av de känsliga områdena. Kommissionen har påpekat att den belgiska regeringen själv, i de kommittéer som ansvarar för tillämpningen av Oslokonventionen av år 1972 om förhindrande av havsföroreningar genom dumpning från fartyg och Pariskonventionen av år 1974 om förhindrande av havsföroreningar från landbaserade källor, har nämnt att det föreligger ett eutrofieringsproblem längs den belgiska kusten och vid Scheldes mynning. Eftersom de belgiska havsvattnen och kustvattnen har eutrofierats genom tillförsel av näringsämnen från vattenmassor som är förorenade av nitrater från jordbruket, borde de behöriga regionala myndigheterna som känsliga områden ha angett de landområden i regionen Vallonien från vilka avrinning sker till Nordsjön och bidrar till föroreningen där.
- 56 Den belgiska regeringen har bestritt att angivandet av känsliga områden med hänsyn till grundvatten i Vallonien har skett för sent. Den har tvärtom gjort gällande att förteckningen över känsliga områden har setts över och att nödvändiga ändringar och tillägg har gjorts enligt artikel 3.4 i direktivet. Enligt regeringen har den tagit fasta på kommissionens argument i detta avseende och begärt att dess ansträngningar sedan år 1999 skall beaktas.
- 57 Vad gäller kustvattnen och havsvattnen har den belgiska regeringen inte bestritt att de är eutrofierade men gjort gällande att de områden i regionen Vallonien som avrinningen sker ifrån och som bidrar till föroreningen inte behöver anges som känsliga områden, eftersom eutrofieringen och nitrathalten i vattendragen i regionen Vallonien påverkas starkt av privata hushåll och av industrin. Regeringen har på denna punkt även åberopat att det vallonska jordbruket endast i ringa omfattning bidrar till eutrofieringen av Nordsjön och att regionen Vallonien har vidtagit "nödvändiga åtgärder för att begränsa detta ringa bidrag".

Domstolens bedömning

— Regionen Flandern

- 58 Det skall inledningsvis konstateras att förordningen av den 14 juni 2002, som en betydande del av kommissionens första anmärkning avser, har tillkommit efter att de tidsfrister som angetts i det motiverade yttrandet hade löpt ut. Följaktligen skall, eftersom kommissionens första anmärkning delvis är riktad mot fördragsbrott av Konungariket Belgien som går utöver dem som angetts i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999, denna del av anmärkningen avvisas, av de skäl som anges ovan i punkterna 34–42.
- 59 Det framgår för övrigt av handlingarna i målet att även om regionen Flandern, som kommissionen har hävdat, konkret har angett känsliga områden innan förordningen av den 4 juni 2002 antogs, har detta konkreta angivande i alla händelser skett först när förordningen av den 31 mars 2000 antogs, alltså efter att fristen i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999 hade löpt ut.
- 60 Även om det är riktigt att förordningen av den 31 mars 2000 trädde i kraft med retroaktiv verkan från och med den 1 januari 2000, alltså innan fristen i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999 löpte ut, kvarstår faktum att nämnda förordning inte existerade vid utgången av denna frist. För att inte medlemsstaterna skall kunna kringgå fördragsbrottsförfarandet enligt artikel 226 EG, kan lagar och andra föreskrifter som dessa antar efter att den frist som kommissionen har angett i sitt motiverade yttrande har löpt ut inte — enbart för att de träder i kraft retroaktivt — godtas som åtgärder för införlivande som domstolen skall beakta vid sin bedömning av huruvida det förelåg ett fördragsbrott vid denna tidpunkt. Bestämmelserna i förordningen av den 31 mars 2000 kan följaktligen inte beaktas inom ramen för denna fördragsbrottstalan.

- 61 Härav följer även att i den mån kommissionen i sin talan har framfört specifika anmärkningar avseende förordningen av den 31 mars 2000, kan domstolen av de skäl som anförts ovan i punkterna 34–42 inte beakta dessa.
- 62 Under dessa omständigheter skall talan uteslutande bedömas i den del den avser situationen vid den tidpunkt då fristen i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999 löpte ut.
- 63 Det framgår av handlingarna i målet att angivandet av de känsliga områdena i den mening som avses i direktivet reglerades genom artikel 15.2–15.6 i gödselmedelsdekretet då nämnda tidsfrist löpte ut. Enligt artikel 15.2 och 15.4 är den flamländska regeringen behörig att ange områden som är känsliga beträffande vattenkvaliteten utifrån flera olika kriterier som har hämtats från bilaga 1 till direktivet. I artikel 15.6 i dekretet räknas för övrigt tre kategorier av känsliga områden upp, vilka återges ovan i punkt 19. Som kommissionen har noterat, har dessa tre typer av områden det gemensamt att de är belägna i områden som är avsedda för utvinning av dricksvatten eller kan komma att bli det.
- 64 Det skall härvid påpekas att domstolen redan har slagit fast att det följer av artikel 3.1 och 3.2 i direktivet jämförd med bilaga 1 till detta att medlemsstaterna är skyldiga att fullgöra bland annat följande skyldigheter:
- Fastställa att inte bara vatten som är avsett som dricksvatten, utan allt sött ytvatten och grundvatten som har eller kan riskera att ha en nitrathalt som överstiger 50 mg/l skall anses utgöra vatten som är förorenat eller som kan förorenas om åtgärder i enlighet med artikel 5 i direktivet inte vidtas.

- Som känsliga områden ange alla kända områden i medlemsstaten från vilka avrinning sker till de vattenområden som i enlighet med artikel 3.1 i direktivet har fastställts vara förorenade eller kunna förorenas, alternativt välja att uppräta och tillämpa de åtgärdsprogram som avses i artikel 5 i direktivet för hela sitt nationella territorium (se, för ett liknande resonemang, dom av den 2 oktober 2003 i mål C-322/00, kommissionen mot Nederländerna, REG 2003, s. I-11267, punkt 34).

65 Härav följer att enbart en behörighet att förteckna vilka vatten som är förorenade eller kan förorenas och att ange de känsliga områdena, såsom föreskrivs i artikel 15 i gödselmedelsdecretet, inte är tillräckligt för att införliva och genomföra direktivet. Som framgår av ordalydelsen i artikel 3.1 och 3.2 i direktivet utgör å ena sidan förtecknandet av vilka vatten som är förorenade eller som kan förorenas om åtgärder i enlighet med artikel 5 i direktivet inte vidtas och å andra sidan angivandet av känsliga områden, på grundval av de vatten som har förtecknats på detta sätt, separata skyldigheter som skall genomföras konkret och var för sig.

66 Det skall konstateras, vilket inte heller har bestritts av den belgiska regeringen, att regionen Flandern, när fristen i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999 löpte ut, inte hade förtecknat vilka vatten som var förorenade eller som kunde förorenas om åtgärder i enlighet med artikel 5 i direktivet inte vidtog.

67 Denna regering har inte heller bestritt att när fristen i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999 löpte ut, omfattades endast de områden som var avsedda för vattenutvinning eller kunde komma att bli det av den relevanta flamländska

lagstiftningen. Därav följer att de områden som inte inryms inom någon av kategorierna i artikel 15.6 i gödselmedelsdecretet — men från vilka avrinning sker till de vattenområden som fastställts vara förorenade eller kunna förorenas enligt vad som sägs i artikel 3.2 i direktivet — godtyckligt och felaktigt har lämnats utanför direktivets tillämpningsområde. Som generaladvokaten helt riktigt har påpekat, i punkt 56 i sitt i förslag till avgörande, är denna situation i sig oförenlig med direktivet.

- 68 Under dessa omständigheter är kommissionens första anmärkning angående regionen Flandern befogad i den mån den avser situationen i denna region vid den tidpunkt då den frist som angetts i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999 löpte ut.

— Regionen Vallonien

- 69 Det skall först och främst konstateras att regionen Valloniens angivande av känsliga områden den 19 mars 2002, som är föremålet för kommissionens anmärkning att området "mellan Samber och Maas" inte angetts som känsligt område, har skett efter att fristen i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999 hade löpt ut. Härav följer att domstolen av de skäl som anförts ovan i punkterna 34–42 inte kan beakta detta argument.
- 70 För övrigt har kommissionen visserligen anmärkt på regionen Vallonien för att den inte angett en tillräckligt stor del av Crétacé de Hesbaye som känsligt område, men denna anmärkning har inte tagits upp i något av de motiverade yttrandena.

- 71 Eftersom kommissionen således i denna del av anmärkningen har lagt Konungariket Belgien till last ett fördragsbrott som inte har tagits upp i de motiverade yttrandena, skall denna del avvisas, av de skäl som anförts ovan i punkterna 34–42.
- 72 Vad gäller situationen i regionen Vallonien vid den tidpunkt då fristen i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999 löpte ut, rör kommissionens anmärkningar dels grundvattnet, dels de belgiska kustvattnen och havsvattnen.
- 73 Vad för det första gäller grundvattnen följer det, såsom framgår av punkt 64 ovan, av artikel 3.1 i direktivet jämförd med bilaga 1 till detta att medlemsstaterna skall fastställa att allt sött ytvatten och grundvatten som har eller kan riskera att ha en nitrathalt som överstiger 50 mg/l skall anses utgöra vatten som är förorenat eller kan förorenas om åtgärder i enlighet med artikel 5 i direktivet inte vidtas. De skall även, enligt artikel 3.2 i direktivet, ange känsliga områden på grundval av de vatten som förtecknats enligt artikel 3.1 i direktivet, om de inte väljer att upprätta och tillämpa de åtgärdsprogram som avses i artikel 5 i direktivet för hela sitt nationella territorium.
- 74 Det framgår av handlingarna i målet att det förfarande som genomfördes år 1994 i regionen Vallonien, vilket bestod i att förteckna vattenområdena och därefter ange de känsliga områdena, har varit otillräckligt i vissa områden, närmare bestämt i Herve, i Condroz och i Comines-Warnetons kommun.

- 75 Det framgår av regionen Valloniens svar på den formella underrättelsen av den 28 oktober 1998 att det relevanta gränsvärdet, en nitrathalt på 50 mg/l, enligt studier som genomförts efter den inledande vallonska studien från år 1994 har överskridits väsentligt i dessa områden. Detta visar att en större del av regionen Vallonien borde ha angetts som känsligt område enligt artikel 3.2 i direktivet. Gränsvärdet på 50 mg nitrat/l överskreds i flera vattentäkter i Herve, och det var få områden där alltför höga värden inte kunde uppmätas. I Comines-Warnetons kommun varierade mätningarna mellan 63 och 92 mg nitrat/l och i Condroz överskreds gränsvärdet på 50 mg/l i några mätningar. Regionen Vallonien har i samma svarsskrivelse nämnt en allvarlig förorening av området ”mellan Samber och Maas” med mätresultat över 50 mg/l.
- 76 Det är utrett att dessa tre områden inte hade angetts som känsliga områden när fristen i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999 löpte ut.
- 77 Under dessa omständigheter skall det konstateras att Konungariket Belgien inte, när fristen i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999 löpte ut, hade uppfyllt sin skyldighet att i enlighet med artikel 3.1 i direktivet förteckna alla de grundvattenområden som var förorenade eller kunde förorenas och att ange de känsliga områdena enligt artikel 3.2.
- 78 Den belgiska regeringens argument föranleder inte domstolen att göra någon annan bedömning.

- 79 Den belgiska regeringens argument att studierna av de berörda områdena ännu inte var avslutade kan således inte rättfärdiga att den inte fullgjort sina skyldigheter enligt artikel 3 i direktivet. Enligt artikel 3.1 och 3.2 skall medlemsstaterna förteckna alla vatten som är förorenade eller som kan förorenas om åtgärder i enlighet med artikel 5 i direktivet inte vidtas och ange alla områden som uppfyller villkoren i artikel 3.2 i direktivet som känsliga områden. Denna skyldighet förutsätter att de upplysningar som är nödvändiga för detta ändamål inhämtas.
- 80 Regeringen kan inte heller vinna framgång med argumentet rörande artikel 3.4 i direktivet. Denna bestämmelse avser enbart den situationen att en medlemsstat ser över de känsliga områden som angetts och gör nödvändiga ändringar och tillägg, för att ta hänsyn till förändringar och omständigheter som tidigare inte kunnat förutses. Bestämmelsen tar däremot inte sikte på det inledande förfarandet, enligt artikel 3 i direktivet, som består i att förteckna vilka vatten som är förorenade eller kan förorenas för att därefter ange känsliga områden på grundval av vilka vatten som förtecknats på detta sätt.
- 81 Vad för det andra gäller kommissionens anmärkningar angående de belgiska kustvattnen och havsvattnen, skall det erinras om att fjärde skälet i direktivet uttryckligen hänvisar till skyddet av Nordsjön.
- 82 Den belgiska regeringen har varken bestritt att Nordsjön i allmänhet och de belgiska kustvattnen och havsvattnen i synnerhet är eutrofierade eller att avrinning sker till dessa vatten från vissa områden i regionen Vallonien, vilket bidrar till föroreningen.
- 83 I sitt svaromål har den belgiska regeringen gjort gällande att sistnämnda områden inte behöver anges som känsliga områden, eftersom eutrofieringen och nitrathalten i

vattendragen i regionen Vallonien påverkas starkt av privata hushåll och av industrin.

84 Såsom domstolen redan har slagit fast skulle det strida mot direktivet att inskränka förteckningen av förorenade vatten till de fall då det enbart är jordbruket i sig som orsakar en nitrathalt som överstiger 50 mg/l. I direktivet föreskrivs uttryckligen att hänsyn skall tas till tillförseln av kväve från jordbruksverksamhet och från andra källor vid upprättandet av de åtgärdsprogram som föreskrivs i artikel 5 (dom av den 29 april 1999 i mål C-293/97, *Standley m.fl.*, REG 1999, s. I-2603, punkt 31). Det faktum att hushålls- och industriavfall i lika hög utsträckning bidrar till nitrathalten i vattnen i Vallonien är således inte i sig tillräckligt för att direktivet inte skall kunna tillämpas.

85 Den belgiska regeringen har även åberopat att det vallonska jordbruket endast i ringa omfattning bidrar till eutrofieringen av Nordsjön.

86 Det skall i detta avseende noteras att det vallonska jordbruket enligt en handling som den belgiska regeringen ingett bidrar med 19 procent av allt kväve i Maasbäckenet och 17 procent i Schelde-bäckenet, två floder som flyter genom regionen Vallonien och mynnar ut i Nordsjön. Dessa bidrag är, även om de utgör den mindre delen av kvävetillförseln, långt ifrån obetydliga.

87 Det framgår dock av punkt 35 i domen i det ovannämnda målet *Standley m.fl.* att direktivet är tillämpligt på de fall då utsläpp av kväveföreningar från jordbruket väsentligt bidrar till föroreningen.

- 88 Eutrofieringen av Nordsjön beror för övrigt på ett stort antal aktörer som var och en för sig endast bidrar med en mindre del. Det skulle följaktligen strida mot ett av direktivets uttryckliga syften, nämligen skyddet för Nordsjön, om den belgiska regeringens resonemang följdes.
- 89 Detta argument kan således inte godtas.
- 90 Den belgiska regeringen har påvisat diverse åtgärder avsedda att begränsa regionen Valloniens bidrag till eutrofieringen av kustvattnen och havsvattnen, bland annat "Det vallonska programmet för hållbar hantering av kväve i jordbruket" jämte flera åtgärder för ett miljövänligt jordbruk.
- 91 Det är i detta sammanhang tillräckligt att konstatera, utan att deras eventuella positiva effekter på vattenförureningen behöver undersökas, att dessa åtgärder inte kan gottgöra att inga vattenområden har förtecknats och inga känsliga områden har angetts på grundval av hur de påverkar eutrofieringen av de belgiska kustvattnen och havsvattnen.
- 92 Under dessa omständigheter skall det följaktligen slås fast att de vallonska myndigheterna i strid med artikel 3 i direktivet har underlåtit att beakta eutrofieringen av kustvattnen och havsvattnen vid förteckningen av vilka vatten som är förorenade eller kan förorenas och vid angivandet av de känsliga områdena i regionen Vallonien. Som generaladvokaten har framhållit i punkt 31 i sitt förslag till avgörande, innebär varje konstaterande att regionerna har genomfört direktivet för sent eller på ett otillräckligt sätt att Konungariket Belgien har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter.
- 93 Det skall således konstateras, såsom kommissionen har gjort gällande, dels att förtecknandet av vattenområdena och det därpå följande angivandet av de känsliga

områdena bara avser en del av regionen Vallonien, dels att kustvattnen och havsvattnen därvid inte har beaktats.

- 94 Av vad som anförts följer att kommissionens anmärkning om åsidosättande av artikel 3 i direktivet jämförd med bilaga 1 till detta, i den mån den kan tas upp till sakprövning, är välgrundad såväl avseende regionen Flandern som regionen Vallonien.

Åsidosättande av artikel 4 i direktivet jämförd med bilaga 2 till detta

Parternas argument

- 95 Kommissionen har gjort gällande att Konungariket Belgien har underlåtit att inkludera de punkter som krävs enligt bilaga 2 till direktivet i de flamländska riktlinjerna för god jordbrukssed, såsom dessa kommer till uttryck i den flamländska lagstiftningen, bland annat gödselmedelsdekretet, och i synnerhet följande:

— Tidsperioder när det inte är lämpligt att sprida gödselmedel på marken.

— Villkoren för spridning av gödselmedel på starkt sluttande mark.

— Villkoren för spridning av gödselmedel på vattenmättad, översvämmad, frusen eller snötäckt mark.

— Villkoren för att sprida gödselmedel på mark i närheten av vattendrag.

96 Kommissionen har i den första delen av denna anmärkning gjort gällande att förbudet i de flamländska riktlinjerna för god jordbrukssed mot spridning på mark under vissa perioder utan anledning utesluter vissa typer av gödselmedel, bland annat naturgödsel, "handelsgödsel, när det handlar om täckt jordbruksmark" och andra gödselmedel "innehållande kväve i en sådan form att endast en begränsad del av det sammanlagda kväveinnehållet frigörs under spridningsåret".

97 I den andra delen av sin anmärkning har kommissionen gjort gällande att de flamländska riktlinjerna för god jordbrukssed saknar tillfredsställande bestämmelser om villkoren för spridning av gödselmedel på starkt sluttande mark. Även om det enligt artikel 17.5 i gödselmedelsdecretet är förbjudet att sprida gödselmedel på icke uppodlad, sluttande mark intill ett vattendrag, har det inte ställts upp några villkor för att få sprida gödselmedel vare sig på starkt sluttande, uppodlad mark som gränsar till ett vattendrag eller på mark som inte gränsar till vattendrag.

98 Vad gäller den tredje delen av anmärkningen, angående villkoren för spridning av gödselmedel på vattenmättad, översvämmad, frusen eller snötäckt mark, har kommissionen beklagat att förbudet mot spridning i artikel 17.1.5 i gödselmedelsdecretet endast omfattar "jordbruksmark".

- 99 Slutligen anser kommissionen, i den fjärde delen av förevarande anmärkning, rörande villkoren för att sprida gödselmedel på mark i närheten av vattendrag, att ett avstånd på fem meter från strandkanten, såsom föreskrivs i artikel 17.1.7 i gödselmedelsdekretet, inte är tillräckligt för att målet i artikel 1 i direktivet skall uppnås.
- 100 Den belgiska regeringen har å sin sida gjort gällande att de åtgärder som anges i artikel 17 i gödselmedelsdekretet, det vill säga huvuddragen i de flamländska riktlinjerna för god jordbruksmedel, är tillämpliga i hela Flandern och innefattar de nödvändiga punkter som angetts i bilaga 2 i direktivet. Jordbrukarna har informerats om sina skyldigheter enligt nämnda artikel 17 genom en broschyr från december 2000 och genom ett stort antal informationsmöten som hållits i hela regionen Flandern.
- 101 Vad gäller tidsperioder när det inte är lämpligt att sprida gödselmedel på marken, anser den belgiska regeringen att spridning under hela året av "handelsgödsel, när det handlar om täckt jordbruksmark" inte medför någon betydande risk för kväveutsläpp i vattnet. De som bedriver odling i växthus (täckt jordbruksmark) använder handelsgödsel först när de räknar med tillväxt. Beträffande stallgödsel och gödselmedel "innehållande kväve i en sådan form att endast en begränsad del av det sammanlagda kväveinnehållet frigörs under spridningsåret" har den belgiska regeringen åberopat de ändringar av den flamländska lagstiftningen som gjordes den 15 mars 2002 och den 28 mars 2003.
- 102 Angående villkoren för spridning av gödselmedel på starkt sluttande mark har den belgiska regeringen hänvisat till artikel 17.4.1 i gödselmedelsdekretet, vari föreskrivs att "vid spridning på mark måste all urlakning av gödselmedel undvikas". Regeringen anser att det är överflödigt att därutöver slå fast konkreta bestämmelser om spridning av gödselmedel på starkt sluttande mark och att det är att gå till överdrift vad gäller rättslig reglering.

- 103 Beträffande kommissionens klagomål på att villkoren i den flamländska lagstiftningen för spridning av gödselmedel på vattenmättad, översvämmad, frusen eller snötäckt mark endast avser jordbruksmark, har den belgiska regeringen svarat att begreppet jordbruksmark ("cultuurgrond" i den nederländska versionen av gödselmedelsdekretet) såsom framgår av artikel 2.2 i dekretet omfattar all slags mark avsedd för jordbruk, oavsett vilken sorts växter det handlar om.
- 104 Vad beträffar bestämmelserna om spridning av gödselmedel på mark i närheten av vattendrag, har den belgiska regeringen påpekat att direktivet inte innehåller någon specificering av vilket avstånd till vattendraget som måste hållas för att förorening skall undvikas. Regeringen anser att fem meter är tillräckligt för att målen i artikel 1 i direktivet skall uppnås.

Domstolens bedömning

- 105 Det skall först noteras att eftersom den aktuella anmärkningen endast framförts inom ramen för överträdelseförfarande 94/2239, är den relevanta tidsfristen för att avgöra om artikel 4 i direktivet jämförd med bilaga 2 till detta har åsidosatts den frist som meddelats Konungariket Belgien i det motiverade yttrandet av den 23 november 1998.
- 106 Det framgår av handlingarna i målet att de belgiska myndigheterna i en svarsskrivelse av den 19 februari 1999 avseende det motiverade yttrandet av den 23 november 1998 medgett att de fyra punkter som kommissionen åberopat till stöd för sin anmärkning saknades i de flamländska riktlinjerna för god jordbrukssed. De har även uppgett att den flamländska lagstiftningen i detta avseende skulle ändras inom en snar framtid.

- 107 Den belgiska regeringen har visserligen i sina skrivelser till domstolen bestritt att denna anmärkning är välgrundad och i detta avseende hänvisat till vissa bestämmelser i artikel 17 i gödselmedelsdekretet. Såsom framgår av punkt 22 ovan infördes dock dessa bestämmelser genom dekretet av den 11 maj 1999, som inte antogs förrän efter att fristen i det motiverade yttrandet av den 23 november 1998 hade löpt ut.
- 108 Det är följaktligen inte nödvändigt att bedöma huruvida bestämmelserna i artikel 17 i gödselmedelsdekretet utgör en korrekt tillämpning av skyldigheterna enligt bilaga 3 till direktivet, som den belgiska regeringen har hävdad. Som domstolen upprepade gånger har slagit fast, skall förekomsten av ett fördragsbrott bedömas mot bakgrund av den situation som rådde vid utgången av den frist som har angetts i det motiverade yttrandet och domstolen skall inte beakta senare förändringar (se bland annat dom av den 25 maj 2000 i mål C-384/97, kommissionen mot Grekland, REG 2000, s. I-3823, punkt 35).
- 109 Det skall således slås fast att förevarande anmärkning är välgrundad.

Åsidosättande av artikel 5 i direktivet jämförd med bilaga 3 till detta

Parternas argument

— Regionen Flandern

- 110 Kommissionen har genom denna anmärkning gjort gällande att det flamländska åtgärdsprogrammet, som består av diverse bestämmelser i den flamländska

lagstiftningen, bland annat gödselmedelsdecretet och Vlarem II, för det första inte är fullständigt tillämpligt i samtliga känsliga områden som angetts av regionen Flandern och för det andra i olika avseenden inte uppfyller alla de krav som ställs i artikel 5 i direktivet jämförd med bilaga 3 till detta, beträffande

- de tidsperioder när spridning på mark av vissa typer av gödselmedel är förbjuden,
 - stallgödselbehållarnas lagringskapacitet,
 - begränsning av spridning på mark av gödselmedel, med beaktande av det känsliga områdets egenskaper, och
 - den högsta mängd stallgödsel som årligen sprids på marken.
- 111 Kommissionen har preciserat dessa påstådda luckor i det flamländska åtgärdsprogrammet och har gjort gällande för det första att detta program bara delvis är tillämpligt i vissa av de känsliga områden som angetts av regionen Flandern. Normen för den högsta tillåtna mängden gödselmedel per år enligt punkt 2 i bilaga 3 till direktivet (170 kg kväve per hektar) tillämpas exempelvis inte i områden med "ekologiskt värdefull jordbruksmark", i "naturområden" och i "fosfatmättade" områden.
- 112 Kommissionen har vidare gjort gällande att förbudet mot att sprida stallgödsel på mark under vissa delar av året enligt artikel 17.7 i gödselmedelsdecretet inte är tillämpligt på naturgödsel.

- 113 Vad beträffar stallgödselbehållares lagringskapacitet, anser kommissionen att artikel 5.9.2.3.1 i Vlärem II inte uppfyller kraven i punkt 1.2 i bilaga 3 till direktivet, eftersom där endast föreskrivs en minimikapacitet för flytgödsel och inte för fastgödsel.
- 114 Kommissionen har även gjort gällande att kriterierna i punkt 1.3 i bilaga 3 till direktivet, bland annat de om balans mellan grödans beräknade kvävebehov och kvävetillförseln till grödorna från jorden och från gödselmedel, inte har beaktats vid fastställandet av de högsta mängder gödselmedel som får spridas på mark inom de känsliga områdena i regionen Flandern. Mer specifikt förbigås i den flamländska lagstiftningen det kväve som tillförs grödorna från jorden.
- 115 Slutligen har kommissionen gjort gällande att de högsta mängder stallgödsel som årligen får spridas på mark utanför de områden som är känsliga beträffande vattenkvaliteten inte är förenliga med kraven i punkt 2 i bilaga 3 till direktivet.
- 116 När det gäller avsaknaden av en tidsperiod då spridning av naturgödsel på mark är förbjuden, anser den belgiska regeringen att kommissionens resonemang inte längre är relevant efter att dekretet av den 28 mars 2003 om ändring av dekretet av den 23 januari 1991 om skydd mot att miljön förorenas av gödselmedel (*Moniteur belge* av den 8 maj 2003, s. 24 953) har antagits. Genom detta har det införts en period med förbud för spridning av naturgödsel på mark.
- 117 Vad gäller stallgödselbehållarnas lagringskapacitet har den belgiska regeringen hänvisat till en ändring av Vlärem II som genomförts genom förordningen av den 19 september 2003, enligt vilken föreskrivs en lagringskapacitet på tre månader för naturgödsel och sex månader för annan fastgödsel.

118 Den belgiska regeringen har bestritt att regionen Flandern inte beaktat kvävetillförseln till grödorna från jorden när den ställt upp normer för begränsningen av spridning av gödselmedel. Den anser att kommissionens kritik grundar sig på en felaktig läsning av en svarsskrivelse från regionen Flandern till kommissionen under det administrativa förfarandet. Enligt den belgiska regeringen har regionen Flandern som del av den vetenskapliga grunden för sitt ställningstagande visst beaktat reserverna i jorden, bland annat det oorganiska kväve som finns i jordlagret innan grödornas tillväxtcykel inleds.

119 Vad gäller den högsta mängd stallgödsel som årligen sprids på marken i de känsliga områdena har den belgiska regeringen i sin duplik uppgett att angivandet av känsliga "naturområden" och "områden med ekologiskt värdefull jordbruksmark" inte har grundat sig på kriterierna i direktivet. Den anser således att kommissionens argument vad beträffar dessa områden inte är relevanta. Angående "fosfatmättade" känsliga områden har den belgiska regeringen medgett att gränsvärdet på 170 kg kväve per hektar och år i punkt 2 i bilaga 3 till direktivet inte uttryckligen har införts i den flamländska lagstiftningen. Den anser dock att det faktum att spridningen av fosfater genom gödselmedel i dessa områden begränsats till högst 40 kg per hektar och år de facto begränsar den maximala kvävetillförseln från stallgödsel till 170 kg per hektar och år.

— Regionen Vallonien

120 Kommissionen har gjort gällande att regionen Valloniens åtgärdsprogram har antagits för sent — genom förordningen av den 10 oktober 2002, det vill säga efter att de tidsfrister som bestämts i de motiverade yttrandena hade löpt ut.

121 Kommissionen har likaså hävdats att denna förordning är otillräcklig vad gäller kraven i artikel 5 i direktivet jämförd med bilagorna 2 och 3 till detta.

- 122 Den belgiska regeringen har tagit till sig kommissionens argument och anser att de insatser som vidtagits sedan år 1999, exempelvis "Det vallonska programmet för hållbar hantering av kväve i jordbruket", måste beaktas.

Domstolens bedömning

— Regionen Flandern

- 123 Denna anmärkning kan tas upp till sakprövning i den mån den avser situationen i regionen Flandern vid den tidpunkt då fristen i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999 löpte ut. Även om kommissionen i sin ansökan tycks anse att förordningen av den 31 mars 2000 innehåller de bestämmelser som utgör det flamländska åtgärdsprogrammet, framgår det av handlingarna i målet att kommissionens anmärkningar på denna punkt gäller åtgärdsprogrammet enligt artikel 17 i gödselmedelsdekretet och enligt Vlärem II. Det administrativa förfarandet 97/4750 avser denna version av det flamländska åtgärdsprogrammet.
- 124 Domstolen skall således bedöma huruvida kommissionens argument till stöd för förevarande anmärkning är välgrundade.
- 125 Vad gäller argumentet att det flamländska åtgärdsprogrammet inte är tillämpligt i områden med "ekologiskt värdefull jordbruksmark", "naturområden" och "fosfatmättade" områden, skall det konstateras att dessa områden till skillnad från vad kommissionen har hävdat inte har angetts som känsliga områden i den mening som avses i direktivet. Det framgår av den tillämpliga flamländska lagstiftningen, särskilt artikel 15 bis, 15 ter och 15 quater i gödselmedelsdekretet, att angivandet av dessa områden, till skillnad från det intryck som den belgiska regeringen inledningsvis gett i sitt svaromål, inte grundar sig på kriterierna i direktivet.

126 Eftersom det flamländska åtgärdsprogrammet, i motsats till vad kommissionen har hävdad, faktiskt var tillämpligt i alla de områden i regionen Flandern som angetts som känsliga i den mening som avses i direktivet, kan kommissionens anmärkning inte godtas på denna punkt.

127 Att angivandet av de känsliga områdena i regionen Flandern var otillräckligt medför visserligen att tillämpningsområdet för de relevanta bestämmelserna i bilaga 3 till direktivet begränsas i motsvarande mån. Som kommissionen själv har medgett vid förhandlingen, beror detta dock inte på ett åsidosättande av artikel 5 i direktivet jämförd med bilaga 3 till detta utan av artikel 5 jämförd med artikel 3 i samma direktiv, ett åsidosättande som kommissionen inte åberopat inom ramen för denna talan.

128 Vad gäller punkt 1.1 i bilaga 3 till direktivet har den belgiska regeringen inte bestritt att förbudet mot att sprida stallgödsel på mark under vissa delar av året vid utgången av fristen i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999 inte var tillämpligt på naturgödsel. Vad för övrigt beträffar påståendet att dekretet av den 28 mars 2003 innehöll ett sådant förbud, skall det erinras om att förändringar som genomförts efter att fristen i det motiverade yttrandet löpt ut enligt den fasta rättspraxis som nämns ovan i punkt 108 inte skall beaktas av domstolen vid en fördragsbrottstalan.

129 Vad gäller punkt 1.2 i bilaga 3 till direktivet har nämnda regering inte heller bestritt att regionen Flanderns lagstiftning om stallgödselbehållares lagringskapacitet vid utgången av nämnda frist inte uppfyllde kraven i denna bestämmelse. Vad för övrigt beträffar påståendet att det i Vlare II, i dess lydelse enligt förordningen av den 19 september 2003, från detta datum föreskrivs en lagringskapacitet i enlighet med

direktivet, skall det på nytt erinras om att förändringar som genomförts efter att fristen i det motiverade yttrandet hade löpt ut enligt den rättspraxis som nämns ovan i punkt 108 inte skall beaktas av domstolen vid en fördragsbrottstalan.

130 Angående punkt 1.3 i bilaga 3 till direktivet har domstolen redan erinrat om att de åtgärder som skall ingå i åtgärdsprogram enligt artikel 5.4 a i direktivet jämförd med punkt 1.3 i bilaga 3 till detta skall innehålla regler om att begränsa spridningen av gödselmedel med utgångspunkt i en balans mellan grödans beräknade kvävebehov å ena sidan och kvävetillförseln till grödorna från jorden och från gödselmedel å andra sidan (domen av den 2 oktober 2003 i det ovannämnda målet kommissionen mot Nederländerna, punkt 71).

131 Det framgår emellertid av handlingarna i målet att normerna i regionen Flanderns lagstiftning inte tar hänsyn till den faktiska kvävereserven i jorden. Enligt en "vetenskaplig redogörelse för normerna för användning av gödselmedel" som regionen Flandern bifogat sitt svar av den 24 december 1998 på den formella underrättelsen av den 28 oktober 1998, "tar normerna inte hänsyn till den faktiska kvävereserven i jorden". Detta otvetydiga konstaterande kan inte vederläggas av den belgiska regeringens påstående att dessa normer "förutsätter en balans hos reserverna i jorden", eftersom det inte på något sätt har visats att så faktiskt är fallet.

132 Det skall således konstateras att kriterierna i punkt 1.3 i bilaga 3 till direktivet vid fastställandet av de högsta mängder gödselmedel som får spridas på mark inom de känsliga områdena i regionen Flandern, bland annat kriteriet om en balans mellan grödans beräknade kvävebehov å ena sidan och kvävetillförseln till grödorna från jorden och från gödselmedel å andra sidan, inte har beaktats.

133 Vad beträffar punkt 2 i bilaga 3 till direktivet, angående den högsta mängd stallgödsel som årligen får spridas på marken, har de områden som angetts av regionen Flandern som områden med "ekologiskt värdefull jordbruksmark", "naturområden" och "fosfatmättade" områden inte angetts som känsliga områden i den mening som avses i direktivet, vilket framgår av punkterna 17 och 125 ovan. Det är utrett att gränsvärdet 170 kg kväve per hektar och år vid utgången av den relevanta tidsfristen respekterades avseende områden som är känsliga beträffande vattenkvaliteten, det vill säga de enda områden som angetts i regionen Flandern i enlighet med direktivet. Det skall således framhållas att kommissionens kritik — att detta gränsvärde inte tillämpades inom samtliga känsliga områden i regionen Flandern — saknar grund.

134 Av vad som har anförts framgår att — bortsett från kritiken att åtgärdsprogrammet för regionen Flandern bara delvis är tillämpligt i denna region, bland annat vad gäller den högsta mängd stallgödsel som årligen får spridas på marken i de känsliga områdena — kommissionens anmärkning om åsidosättande av artikel 5 i direktivet jämförd med bilaga 3 till detta är välgrundad i den mån den avser situationen i regionen Flandern vid den tidpunkt då den tidsfrist som angetts i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999 löpte ut.

— Regionen Vallonien

135 Det skall inledningsvis konstateras att förordningen av den 10 oktober 2002, som är föremål för ett antal specifika påståenden i kommissionens talan, infördes efter att fristerna i de motiverade yttrandena hade löpt ut. De delar av anmärkningen där kommissionen klandrat Konungariket Belgien för ytterligare fördragsbrott, utöver dem som tagits upp i det motiverade yttrandet, skall därför avvisas, av de skäl som angetts i punkterna 34–42 ovan.

136 Den belgiska regeringen har för övrigt inte bestritt att det vallonska åtgärdsprogrammet antagits efter att fristen i det motiverade yttrandet av den 9 november hade löpt ut.

137 Under dessa omständigheter skall det konstateras att kommissionens anmärkning angående ett åsidosättande av artikel 5 i direktivet jämförd med bilaga 3 till detta, i den mån den avser situationen i regionen Flandern och i regionen Vallonien vid den tidpunkt då fristen i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999 löpte ut, är välgrundad.

Åsidosättande av artikel 10 i direktivet jämförd med bilaga 5 till detta

138 Kommissionen anser att följande punkter saknas i den rapport om regionen Flandern som den mottagit i enlighet med artikel 10 i direktivet:

— Den karta som avses i punkt 2 a i bilaga 5 till direktivet utvisande de vattenområden som förtecknats i enlighet med artikel 3.1 i detta.

— Sammanfattningen av de övervakningsprogram som genomförts enligt artikel 6 i direktivet.

— Sammanfattningen av resultaten från de övervakningsprogram som genomförts enligt artikel 5.6 i direktivet.

- Bedömningen av när målsättningarna i åtgärdsprogrammet kan förväntas vara uppfyllda.

139 Den belgiska regeringen har inte bestritt denna anmärkning.

140 Det skall således fastställas att Konungariket Belgien har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt artikel 10 i direktivet genom att i strid med denna bestämmelse lämna en otillräcklig rapport till kommissionen.

141 Av vad som anförts följer att Konungariket Belgien har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt direktivet genom att

- för regionen Flandern inte vidta nödvändiga åtgärder för att på ett fullständigt och korrekt sätt genomföra artikel 4 i direktivet inom den tidsfrist som angetts i det motiverade yttrandet av den 23 november 1998 eller för att på ett fullständigt och korrekt sätt genomföra artiklarna 3.1, 3.2, 5 och 10 i detta inom den tidsfrist som angetts i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999, och

- för regionen Vallonien inte vidta nödvändiga åtgärder för att på ett fullständigt och korrekt sätt genomföra artiklarna 3.1, 3.2 och 5 i nämnda direktiv inom den tidsfrist som angetts i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999.

- 142 I den mån kommissionen genom sin talan har fört fram nya anmärkningar utöver dem som nämnts i de ovannämnda motiverade yttrandena kan talan inte tas upp till sakprövning.
- 143 Den del av anmärkningen som avser åsidosättande av artikel 5 i direktivet jämförd med bilaga 3 till detta — enligt vilken åtgärdsprogrammet för regionen Flandern bara delvis är tillämpligt i denna region, bland annat vad gäller den högsta mängd stallgödsel som årligen får spridas på marken i de känsliga områdena — är inte välgrundad.

Rättegångskostnader

- 144 Enligt artikel 69.2 i rättegångsreglerna skall tappande part förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna, om detta har yrkats.
- 145 I artikel 69.3 första stycket i rättegångsreglerna föreskrivs att domstolen kan besluta att kostnaderna skall delas eller att vardera parten skall bära sin rättegångskostnad, bland annat om parterna ömsom tappar målet på en eller flera punkter.
- 146 I förevarande fall har kommissionen ägnat en betydande del av sin talan och sina inlagor åt nya anmärkningar utöver dem som nämns i de motiverade yttrandena, trots att den, vilket den har medgett såväl i sin ansökan som vid förhandlingen, var

fullt medveten om att ett åsidosättande enligt artikel 226 EG bedöms först vid utgången av fristen i det motiverade yttrandet. Det är möjligt att detta agerande har fått svaranden att lägga ner en inte obetydlig insats för att besvara de anmärkningar som tillkommit utöver dem som var föremål för de administrativa förfarandena.

- 147 Trots denna omständighet, och trots att en del av talan inte kan tas upp till sakprövning och trots att talan skall ogillas såvitt avser en del av den tredje anmärkningen, är kommissionens talan väsentligen välgrundad.
- 148 Under dessa omständigheter finner domstolen att Konungariket Belgien skall ersätta rättegångskostnaderna.

På dessa grunder beslutar domstolen (tredje avdelningen) följande dom:

- 1) Konungariket Belgien har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt rådets direktiv 91/676/EEG av den 12 december 1991 om skydd mot att vatten förorenas av nitrater från jordbruket genom att
 - för regionen Flandern inte vidta nödvändiga åtgärder för att på ett fullständigt och korrekt sätt genomföra artikel 4 i detta direktiv inom den tidsfrist som angetts i det motiverade yttrandet av den 23 november 1998 eller för att på ett fullständigt och korrekt sätt genomföra artiklarna 3.1, 3.2, 5 och 10 i direktivet inom den tidsfrist som angetts i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999, och

— för regionen Vallonien inte vidta nödvändiga åtgärder för att på ett fullständigt och korrekt sätt genomföra artiklarna 3.1, 3.2 och 5 i nämnda direktiv inom den tidsfrist som angetts i det motiverade yttrandet av den 9 november 1999.

- 2) I den mån Europeiska gemenskapernas kommission genom sina anmärkningar har fört fram nya anmärkningar som inte har tagits upp i de motiverade yttrandena skall talan avvisas.
- 3) Den del av anmärkningen som avser åsidosättande av artikel 5 i direktiv 91/676 jämförd med bilaga 3 till detta, enligt vilken åtgärdsprogrammet för regionen Flandern bara delvis är tillämpligt i denna region, bland annat vad gäller den högsta mängd stallgödsel som årligen får spridas på marken i de känsliga områdena, är inte välgrundad. Talan ogillas i den delen.
- 4) Konungariket Belgien skall ersätta rättegångskostnaderna.

Underskrifter